

De kleine Geschiedenis van Den Haag voor Dummies

Léon van der Hulst

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2016

Inhoud

Inleiding	9
Hoofdstuk 1: Romeinen achter de duinen (4000 v.Chr.-400 n.Chr.)	11
Prehistorie.	11
De Bronstijd en IJzertijd.	13
Cananefaten	14
De Romeinse aftocht.	17
Hoofdstuk 2: Die Haghe en Sceveninghe (3e eeuw-1570)	19
Duistere Middeleeuwen	19
Graaf Willem II van Holland.	21
Het dorp Die Haghe	23
Waterwegen	25
De groei van Den Haag	26
Armenzorg	27
Scheveningen	29
De moord op Aleid van Poelgeest.	30
Maarten van Rossem.	30
Kerken	32
Reformatie.	32
Scheveningen en Die Haghe	33
Hoofdstuk 3: De Gouden Eeuw (1571-1702)	35
Frontstad	35
Op de rand van de afgrond	37
De kwetsbare stad	39
Wie is de baas?	40
De Sociëteit.	42
Misdad en straf.	43
Het Spuikwartier.	44

Een vorst waardig	45
Hofjes	46
Diplomaten	48
De Winterkoning	49
Economie	50
Boekhandels in de Ridderzaal	51
Religie	52
Het schavot op het Binnenhof	54
Joods Den Haag	57
De wildernis	59
De Zee-Straet	60
Scheveningen in de Gouden Eeuw	62
De moord op de gebroeders de Witt	63
De Stadhouder-Koning	67
Hoofdstuk 4: Patriotten en Bataven (1702-1813)	69
Het tweede stadhouderloze tijdperk	69
De sodomieten	71
De terugkeer van de stadhouder	72
Patriotten en Orangisten	73
De Bataafse Republiek 1795-1801	77
Coup en tegencoup	79
Koninkrijk Holland	80
Annexatie	81
Scheveningen tijdens de Franse tijd	82
Hoofdstuk 5: Paleizen en sloppen (1813-1870)	85
De terugkeer van Oranje	85
Opnieuw regeringsstad	88
Prinsjesdag	88
Koning Willem II	90
Metamorfose aan de Kneuterdijk	90
Ministeries	92
Gestage groei	93
Het verversingskanaal	94
Stedenbouwkundige wild-west	96
Badplaats Scheveningen	97
Industriestad	99
Problemen van de grote stad	99

Hoofdstuk 6: Fin de siècle en vluchtelingen (1870-1940)	101
Grote stad	101
Spoorwegen	102
Weduwe van Indië	103
Haagse Kunst	104
Literair Den Haag	104
De Haagse school	104
Winkelstad	105
Villawijken	107
Badplaats Scheveningen	110
Vredesconferentie van 1899	112
Eerste Wereldoorlog	114
Oranje boven op het Malieveld	116
Werkverschaffing	117
Verkeer	117
De Haagse Markt	118
Annexatie	119
De nieuwe Haagse School	119
Migranten	120
Hoofdstuk 7: De oorlog (1940-1945)	123
Bezetting	123
Atlantikwall	124
Jodenvervolging	126
Bommen op Bezuidenhout	127
Verzet	128
Hongerwinter en bevrijding	128
Hoofdstuk 8: Wederopbouw en ambtenaren (1945-1980)	131
Wederopbouw	131
Indisch Den Haag	132
Chinatown	133
Beatstad	133
Verlies van identiteit	134
Hoofdstuk 9: Vrede en recht (1980-2014)	137
Koninklijk Den Haag	137
Stadsvernieuwing en sanering	138

Ambtenarenstad	138
Kruisraketten de wereld uit	140
Ommekeer	140
Vrede en recht	142
Kleurrijke stad	145
Vinex-wijken	146
Dynamische stad	146
Hoofdstuk 10: Tien belangrijke historische plekken	149
De Kloosterkerk	149
Gevangenpoort	150
Huis ten Bosch	151
Het Mauritshuis	152
Het Logement van Amsterdam	152
Paleis Kneuterdijk	153
Het Vredespaleis	154
Het Kurhaus	154
Waalsdorpervlakte	155
De Laan van Meerdervoort	155
Index	157

Inleiding

Dit is de geschiedenis van die mooie stad achter de duinen. De stad van rechte lijnen, van het zand en het veen, van Hagens en Hagenezen, van vrede en recht. Vanzelfsprekend komt ook de geschiedenis van Scheveningen aan bod, want het verhaal van Den Haag en het dorp aan zee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In onze reis door de geschiedenis komen we veel heersers tegen. Hollandse graven, Habsburgse keizers, stadhouders, koningen en premiers. Of de stad bloeide of crepeerde, hing voor een belangrijk deel van hun beslissingen af. De politieke geschiedenis van Nederland loopt als een rode draad door dit boekje.

Reuzen

Uiteraard is dit niet het eerste boekje over de geschiedenis van Den Haag. Er is in de loop der eeuwen veel over Den Haag geschreven. Ik ben slechts een dwerg op de schouders van reuzen. Het nijvere archiefwerk is door anderen gedaan. In 2005 verscheen het derde deel van *Den Haag: geschiedenis van de stad*, waaraan dertig auteurs tien jaar hebben gewerkt. Het werk verscheen in opdracht van de 's-Gravenhaagsche Boekhandelaars Vereeniging. Daarmee sta ik als schrijvende boekverkoper in een mooie traditie. Voor de vroegste geschiedenis heb ik het boek *De archeologie van Den Haag*, van Anne de Hingh en Evert van Ginckel, geraadpleegd. Daarnaast heb ik gebruikgemaakt van de *Historische atlas van Den Haag, Van Hofvijver tot Hoftoren*, van Steven van Schuppen. Tot slot verdienen *De Haagse Canon* en *De Haagse Plekken* van Ineke Mahieu en Ad van Gaalen een vermelding. Voor de geschiedenis van Scheveningen heb ik het in 2014 voltooide tweeluik *De geschiedenis van Scheveningen* geraadpleegd.

Louis Couperus schreef: 'Zoo ik ièts ben, ben ik een Hagenaar.' Dit gaat niet op voor deze Dummies-auteur. Ik ben oorspronkelijk een Leidenaar. Na mijn studie geschiedenis kwam ik in 1995 te werken bij de Haagse boekhandel Verwijs. Nu woon ik alweer tien jaar in de stad achter de duinen en ben nog altijd werkzaam bij een Haagse boekhandel, nu Van Stockum. Ik voel mij thuis in Den Haag en ben een beetje een Hagenaar (of Hagenees) geworden.

Hoe dit boekje werkt

De kleine Geschiedenis van Den Haag voor Dummies is vanzelfsprekend verre van volledig. Voor meer verhalen en feiten kan de lezer terecht bij de hierboven genoemde boeken. De belangrijkste personen en onderwerpen zijn te vinden in de index achterin.

Pictogrammen

Om de inhoud van de tekst te markeren, zijn in de marge pictogrammen aangebracht. De volgende pictogrammen zijn gebruikt:

Dit pictogram markeert een belangrijke gebeurtenis in de Haagse geschiedenis.

Dit pictogram geeft aan dat er in de tekst een belangrijke ontwikkeling wordt beschreven.

Dit pictogram verwijst naar een anekdote of een leuk weetje uit de geschiedenis van Den Haag.

Dit pictogram markeert een citaat van een historische figuur of van een bezoeker.

Hoofdstuk 1

Romeinen achter de duinen (4000 v.Chr.-400 n.Chr.)

.....

In dit hoofdstuk:

- ▶ Strandwallen
 - ▶ Romeinse historici
 - ▶ Forten in de duinen
 - ▶ Ontvolking
-

We beginnen de geschiedenis van Den Haag bij het vroegste begin. Hoe is het Haagse landschap ontstaan? Wie waren de eerste bewoners? Wat was hun relatie met het landschap? Waren er Romeinen in Den Haag? Wat gebeurde er in de Middeleeuwen?

Prehistorie

Het verhaal van Den Haag is het verhaal van het veen en het zand. Dat begon al in de prehistorie. De Haagse grond is in geologisch opzicht jong. Waar sommige delen van Europa miljoenen jaren oud zijn, ontstond de Nederlandse kustlijn pas

rond 4400 voor Christus. De zee voerde zand naar de kust. Het aangespoelde zand vormde zandplaten die vervolgens met struiken en gras begroeid raakten. De wortels van de vegetatie hielden het zand vast en geleidelijk ontstond er een strandwal. Deze vormde een barrière waarachter een natte strandvlakte ontstond. De vegetatie veranderde de vlakte in moeras en vervolgens door rottingsprocessen in veen. Dit proces herhaalde zich steeds opnieuw. Parallel aan de kustlijn ontstonden er enkele rijen strandwallen. Zo begon al vroeg de bekende Haagse tegenstelling tussen 'het zand' en 'het veen': het zand van de strandwallen en het veen van de vlaktes daarachter.

In het huidige straatbeeld zijn subtiele resten van strandwallen te bespeuren. Wie vanaf de Prinsegracht (een oude strandvlakte) door de Lange Lombardstraat naar het Westeinde (een strandwal) loopt, bemerkt een lichte stijging. Nog duidelijker is het als je door de Venestraat naar de Hoogstraat loopt. Alleen al uit de straatnamen blijkt dat de voetganger van het veen naar een hoger gelegen strandwal wandelt.

Strandwallen waren voor de vroege bewoners een droge plek om te wonen en een veilig heenkomen te vinden tijdens overstromingen. In 1500 voor Christus, vijf eeuwen na het ontstaan van de strandwallen, brak het zeewater via de maasmond in het veengebied. Het riviertje de Gantel zorgde voor de afwatering. Delen van het moeras werden begaanbaar en er ontstond vruchtbare kleigrond in het Westland. Het gebied ging een volgende fase in waardoor landbouw mogelijk werd.

In de steentijd of het neolithicum (5000-2000 v.C.) waren er slechts een handvol Hagenaren. Lang is hierover door archeologen gediscussieerd. Werden de strandwallen permanent bewoond of waren het slechts tijdelijke pleisterplaatsen van rondtrekkende jagers-verzamelaars? In 1990 werd het definitieve bewijs gevonden. Bij archeologisch onderzoek dat voorafging aan de bouw van de Vinex-wijk Ypenburg werd een grafveld opgegraven. In 31 graven lagen 42 individuen: vrouwen, mannen en kinderen. De vondst is van groot belang voor de kennis

over de Hagenaars uit de steentijd. Het bewijst dat het gebied permanent bewoond werd door complete families. Op de strandwallen hadden ze enkele kleine nederzettingen, waarschijnlijk niet groter dan twee of drie families. Deze mensen leefden van de visvangst, de jacht en kleinschalige akkerbouw. Uit de grafvondsten concludeerden de archeologen dat de bewoners tot de Vlaardingencultuur behoorden. Deze cultuur besloeg het gebied tussen Maas en Rijn. Vandaar dat de eerste Hagenaars 'Vlaardingers' genoemd werden, naar de belangrijkste vindplaats van de cultuur.

In het centrum van Den Haag zijn nauwelijks vondsten gedaan uit deze tijd. Maar dat hoeft niet te betekenen dat er niemand woonde. Archeologisch onderzoek in de stad is lastig door de opeenvolgende lagen van bebouwingen. Vondsten uit de steentijd zijn zeldzaam. In 1912 is er bij opgravingen aan de Lange Poten een vuursteen bij gevonden, afkomstig uit België. Het is mogelijk dat hier een nederzetting heeft gestaan, maar de bijl kan ook verloren zijn door een rondtrekkende jager. De vondst van de bijl bewijst in ieder geval dat er verbindingswegen en handelscontacten bestonden.

De Bronstijd en IJzertijd

In de volgende eeuwen kwam er een einde aan de stijging van de zeespiegel. Het continue proces van de vorming van strandwallen zorgde ervoor dat de kustlijn zich langzaam naar het westen verplaatste. Landbouwtechnieken verbeterden. De vondst van enkele bronzen voorwerpen toont aan dat de nederzettingen op de Haagse strandwallen contact hadden met de buitenwereld en dat er voldoende welvaart was om brons te kunnen importeren. Bij het Bronovo Ziekenhuis zijn resten van een boerderij uit de bronstijd opgegraven.

Uit de ijzertijd zijn meer resten gevonden. De bevolking nam toe en er zijn ijzeren wapens en gebruiksvoorwerpen gevonden. De strandwallen bleven de belangrijkste centra voor de bewo-

ners, want daar waren ze (relatief) veilig voor overstromingen. In de vlaktes achter en tussen de strandwallen werd kleinschalige landbouw bedreven en er werd gejaagd.

Cananefaten

Tot dit moment zijn we uitsluitend aangewezen op archeologische vondsten. De bewoners van de Haagse regio kenden geen schrift. Met de komst van de Romeinen duikt de Hagenaar voor de eerste maal op in de geschreven bronnen. De Romeinse geschiedschrijver Tacitus schreef dat het gebied tussen Rijn en Maas rond het begin van de jaartelling leeg was, tot de komst van het Bataafse volk vanuit Duitsland. De Bataafse stam die zich in het Haagse gebied vestigde, noemde hij Cananefaten. Maar Tacitus had ongelijk: de Haagse regio werd al sinds de steentijd bewoond. Bovendien is er geen enkel archeologisch bewijs gevonden voor verwantschap tussen de Cananefaten en de Bataven. Integendeel: alles wijst erop dat het verschillende volkeren waren met een eigen cultuur.

Rond het begin van de jaartelling werden de Cananefaten onderworpen door de Romeinen. In de eerste decennia was het regelmatig onrustig in de regio. Vanuit zee deden piraten invallen. De Romeinen verplichtten de Cananefaten soldaten te leveren voor het Romeinse leger. Geleidelijk drukten de Romeinen meer en meer hun stempel op dit gebied. De grenzen van het rijk stabiliseerden zich. De oude Rijn werd onderdeel van de noordgrens van het Romeinse Rijk, de *limes*. Vestingen in Katwijk, Valkenburg, Leiden en Alphen aan den Rijn vormden de *limes*. Om de kust tegen invallen vanuit zee te beschermen, bouwden de Romeinen forten in de duinen. Bij Ockenburgh en de Scheveningseweg zijn de resten van een klein fort gevonden. Veel moeten we ons hierbij niet voorstellen. Het was niet veel meer dan een aarden wal met een houten palissade, bemand door een garnizoen van enkele tientallen soldaten. Uit de tekst

op een stuk keukengerei blijkt dat de soldaten behoorden tot een cohort uit Brittannië. De vondst van paardenskeletten wijst erop dat de bezetting van het fort ten minste voor een deel uit ruiters bestond. Dat ligt voor de hand. Eenheden van de cavalerie konden snel optrekken om invallen vanuit zee het hoofd te bieden.

De Bataafse opstand (69-70)

Na de dood van keizer Nero in 68 brak in het Romeinse Rijk een strijd los om zijn opvolging. Het Bataafse stamhoofd Julius Civilis zag zijn kans schoon en kwam in opstand. Het stamhoofd Brinno van de Cananefaten steunde de opstand. De Cananefaten verwoestten het Romeinse fort

bij Valkenburg (Z-H). De Romeinen evacueerden daarop andere forten. Het kostte de Romeinen grote moeite de opstand neer te slaan. De campagne duurde twee jaar en er waren acht legioenen nodig om de orde te herstellen.

Het kanaal van Corbulo

De Romeinse generaal Gnaeus Corbulo (?-67) bracht halverwege de eerste eeuw de verdediging van de Romeinse noordgrens op orde. De *limes* liep van Katwijk langs de Rijn naar Nijmegen. Corbulo liet een kanaal graven van de Maas naar de oude Rijn. De Romeinse ingenieurs gebruikten bestaande stromen en riviertjes. Het kanaal volgde de loop van het huidige Rijn-Schiekanaal tussen Leiden en Rijswijk. Door het kanaal waren de Romeinse schepen niet

langer aangewezen op de gevaarlijke, door piraten en stormen geteisterde zeeroute. Langs het kanaal legden de Romeinen een weg aan. Vanaf Forum Hadriani (vlakbij het huidige Voorburg) volgde het kanaal de loop van het riviertje de Gantel naar de Maas. In Voorburg staat een hedendaags ruitersstandbeeld van Corbulo. Een beetje vreemd is dat wel, want waar ter wereld worden standbeelden opgericht voor een voormalige bezetter?